

3. Волкова Е. В. Произведение искусства в мире художественной культуры / Е.В.Волкова. – М.:Изд-во МГУ, 1988. – 288 с.
4. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта: Навчальний посібник / В. І. Дряпіка. – К.-Кіровоград – Ужгород: «Ліра», 2000. – 228 с.
5. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник/ Н.И.Кондаков. – М.:Наука, 1975. – 720 с.
6. Левыкин И.Т. Теоретические и методологические проблемы социальной психологии/ И.Т. Левыкин. – М.: Мысль, 1975. – 256 с.
7. Олексюк О. М., Ткач М. М., Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва/ О.М.Олексюк, Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 263 с.
8. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методичний аспекти: монографія/ О.М.Отич. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
9. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник/ О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2005. – 360 с.
11. Фромм Э. Психологизм и этика / Э.Фромм. – М.:Республика, 1993. – 415 с.
12. Щолокова О.П. Методика викладання світової художньої культури: підручник/ О.П.Щолокова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 288 с.

УДК 159.952:78

Миколінська С. І.

ДЕЯКІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ ОСОБИСТОСТІ

В статті аналізуються психофізіологічні механізми слухового уваги. Розпізнавання і аналіз інформації звукового походження відбувається за допомогою груп нейронів, що реагують на будь-які подразники різних сенсорних систем і їх зміни, чим модифікують стан активності кори головного мозку і регулюють її готовність до дії. Області головного мозку професійних музикантів особливо розвинені і суттєво відрізняються від реакцій немусикантів на звучання музики. Знання психофізіологічних основ і механізмів слухового уваги сприяє пошуку ефективних форм і методів музичного навчання школярів і студентів.

Ключевые слова: слуховое увага, психофізіологічні особливості, музично-слуховое увага, музична діяльність.

The article analyzes the psychophysiological mechanisms of auditory attention. Recognition and analysis of the sound origin takes place with the help of groups of neurons that respond to any stimuli of different sensory systems and their changes, than modify the state of activity of the cerebral cortex and regulate its readiness for action. Brain area professional musicians are particularly well developed and significantly different from the reactions of non-musicians on music. Knowledge of physiological principles and mechanisms of auditory attention contributes to the search for effective forms and methods of musical education of children and students.

Keywords: auditory attention, psychophysiological features, musical-auditory attention, musical activity.

Проблема уваги особистості та її розвитку є актуальною у дослідженнях з педагогіки, психології та психофізіології, оскільки успішність будь-якої діяльності значною мірою визначається якістю уваги людини до об'єктів цієї діяльності. Увага не існує ізольовано, а завжди пов'язана з іншою діяльністю як її сторона чи характеристика. Відіграючи роль фільтру, увага обмежує лише значиму для діяльності частину інформації, яка обробляється (розпізнається та інтерпретується) корою головного мозку людини.

У сучасних наукових дослідженнях розглядаються питання, присвячені сутності феномену уваги (Ю. Дормашев, Ю. Гіппенрейтер, В. Романов, М. Фалікман, Н. Чуприкова та ін.), розвитку уваги у навчальній діяльності (Н. Андріяшина, І. Баскакова, С. Максименко, Т. Марютіна, Л. Малашинська, Л. Панушкіна, Г. Угарова, Л. Тарасова та ін.), провідні аспекти проблематики уваги в музичній діяльності (М. Жижина, В. Пустовіт, В. Петрушин, З. Софроній, О. Тішечкіна, Д. Юник).

Ряд вчених зазначає, що найбільш сприятливим для діяльності є фізіологічний стан, зумовлений процесами уваги (Д. Ліндслі, Т. Бетелева, Н. Дубровинська та ін.). У педагогіці музичного навчання питання фізіологічних особливостей слухової уваги особистості спеціально не досліджувалося. Разом з тим, знання психофізіологічних основ та механізмів слухової уваги сприятиме пошуку ефективних форм та методів музичного навчання школярів та учнівської молоді. Отже, **актуальність** обраної теми зумовлюється потребами практики і недостатністю науково-методичної розробки даного питання.

Метою даної статті є дослідження психофізіологічних основ слухової уваги, визначення її сутності та механізмів впливу на музично-слухову увагу особистості.

Як зазначають деякі науковці (Р. Наатанен, Н. Чуприкова, Є. Хомська та ін.), функціонування уваги залежить від специфіки діяльності, в яку вона включена. Місце знаходження об'єкта (модальність стимулу), який виступає в якості предмета зосередження особистості, визначає модально-специфічні види уваги: сенсорну, моторну, інтелектуальну, емоційну.

Наукові результати, отримані вченими у фізіології та психофізіології, свідчать, що існують особливі фізіологічні закономірності, характерні для різновидів уваги. Згідно з дослідженнями психофізіологів А. Бару, І. Варганяна, Є. Хомської, О. Лурія, сенсорна, моторна, інтелектуальна та емоційна увага пов'язується з роботою окремих мозкових структур, зокрема, різних аналізаторних систем мозку та відмінних нейрофізіологічних механізмів. Серед зазначених модально-специфічних видів уваги слід виокремити сенсорну увагу, в межах якої розрізняють зорову, слухову, дотикову, які забезпечують налаштування та діяльність різних систем – слуху, зору, моторики тощо (Н. Данилова, О. Лурія, Є. Хомська та ін.).

Слухова діяльність, яка пов'язана з розпізнаванням та аналізом інформації звукового походження за допомогою роботи слухової системи та оперування нею, має фізіологічні особливості, які виражаються певним функціональним станом головного мозку.

Підґрунтям у вивченні фізіологічних процесів, що відбуваються під час слухового зосередження, стали вчення І. Павлова та О. Ухтомського. Так, І. Павловим був описаний орієнтовний рефлекс під назвою «що таке», який забезпечує налаштування аналізатора на чітке сприйняття будь-якого нового подразника та одночасно гальмує інші подразники. Вчений встановив закон індукції нервових процесів, за яким процеси збудження, що виникають в одних ділянках мозку під дією певних подразників – слухових, зорових, дотикових, – спричиняють процеси гальмування в інших ділянках.

О. Ухтомським був розроблений принцип доміанти – утворення більш чи менш стійкого осередку підвищеної збудливості центрів у нервовій системі. Вчений вважав, що домінантний осередок може підсилюватися за рахунок інших, отже, додаткові стимули будуть підсилювати увагу, концентрувати її. Утворення такого осередку залежить не тільки від сили об'єктивних подразників, а й від потреб організму, від інтересу та досвіду, закріпленого в пам'яті.

Вчення про активність певних ділянок кори головного мозку під дією подразників сенсорних систем знайшло своє продовження у дослідженнях багатьох вчених. Серед них – праці Г. Джаспера та Г. Уолтера, в яких вчені вказують на існування «клітин уваги» або «нейронів новизни» – груп нейронів, котрі реагують на будь-які подразники різних сенсорних систем та їх зміни, чим модифікують стан активності кори головного мозку та регулюють її готовність до дії.

М. Безруких, Т. Бетельова, Д. Фарбер аналізують взаємозв'язок фізіологічних процесів уваги та сприйняття і визначають, що увага, активуючи певні ділянки кори великих

півкуль, оптимізує сприйняття, створює умови для вибіркового включення різних областей кори в цей процес.

У працях нейрофізіолога Д. Ліндслі стан активації тих ділянок мозку, які забезпечують реалізацію певної психічної діяльності, отримав назву «оптимального функціонального стану», за яким діяльність є максимально продуктивною [1, 21]. Вищезазначене положення дає можливість зробити висновок, що в діяльності, пов'язаній з довільним слуханням, досягнення «оптимального функціонального стану» є найбільш сприятливим, оскільки забезпечує максимальну продуктивність.

Збільшення мозкового кровообігу в сенсорних ділянках кори під впливом уваги до стимулу описується в дослідженнях П. Роланда. На його думку, кровообіг збільшується у певних ділянках мозку залежно від дії стимулу тієї чи іншої модальності, що привернув увагу. Зазначені процеси можуть здійснюватися як довільно, так і мимовільно.

Слід зазначити один з важливих концептуальних напрямків у дослідженні проблеми уваги. Згідно з науковими дослідженнями Н. Чуприкової, увага є тим процесом, який надає активаційне та енергетико-метаболічне забезпечення процесам відчуття, сприймання, пам'яті, мовлення, мислення, тому увага належить не до психічних, а до фізіологічних процесів. Як зазначає вчена, увага, на відміну від відчуття, сприймання, пам'яті, мовлення, мислення, не має власного продукту, але вона є обов'язковою умовою отримання цих продуктів у когнітивних підсистемах психіки [8, 27].

Особливості слухової діяльності досліджувалися вченими-психоакустиками – Я. Альтманом, І. Варталян, В. Шупляковим та ін. Вони вивчали структуру та функції слухових шляхів, взаємозв'язок акустичних стимулів, які збуджують слухову систему слухача на ці стимули.

Як відомо, звук має два полярних значення: з одного боку, звук – це об'єктивне фізичне явище, процес коливання, який породжує в пружному середовищі хвилі, що швидко поширюються. З іншого, як зазначає Є. Назайкінський, – суб'єктивне психологічне значення: те, що сприйняте слухом та відображається у свідомості у вигляді особливого психічного образу [2, 16].

На думку У. Найссера, людина, яка слухає, постійно формує специфічні стани готовності відносно того, що повинно звучати, виходячи з вже сприйнятої інформації. Такі стани готовності існують у часових структурах і керують тим, що буде виокремлено в наступний момент, і в свою чергу модифікуються сприйнятим. За відсутності стану готовності людина чула б тільки безглузде, хаотичне змішування звуків [3, 646].

Отже, у результаті аналізу літератури психофізіологічного напрямку встановлено, що слухова увага виступає одним з модально-специфічних видів уваги. Якщо налаштування аналізатора спрямовується на відбір джерела, що має звукову природу, то спрямованість і зосередженість слуху можна визначити як включення *слухової уваги*. Її сутність визначається як *процес та стан налаштування особистості на вибіркоче сприймання інформації, що полягає у відборі джерел звукової природи та зосередженні на вибраних об'єктах*. Активізація слухової уваги впливає на виконання завдань, пов'язаних з виявленням та розпізнаванням звукових образів, забезпечуючи вибіркоче слухове спостереження, зосередження на діяльності, пов'язаній із звуковою інформацією.

Результати аналізу літератури психофізіологічного напрямку дозволили нам зробити висновок, що увага визначає характер розгортання та перебіг психічних процесів, включених до музичної діяльності.

Музика є специфічною звуковою формою художнього вислову, музичне розгортання – «теперішнє, що триває» [6, 106], музичний час, в умовах якого звучить і може бути почутим твір. Особливістю музичного звучання є процесуальна часова незворотність, а умовою його усвідомлення, розуміння музики як інтонаційно-образної мови (змістовного мистецтва) та її переживання є вчасне слухове спостереження за процесом музичного руху та музичного розвитку.

Науковцями та видатними діячами мистецтва зазначається суттєва роль уваги у різних видах музичної діяльності. Поряд з розумінням та переживанням музики, виконавськими вміннями, виконавською технікою увага музиканта впливає на результат сприймання та

виконання музики. У працях музично-педагогічного та музикознавчого спрямування набули сталого використання терміни «увага музиканта-виконавця» та «увага слухача». Від конкретного завдання, яке ставить перед собою музикант (або вчитель перед учнем) залежить актуалізація модально-специфічних видів уваги, серед яких – слухова, зорова, моторна чи одночасне їх поєднання.

Музично-слухова увага особистості розглядається нами як процес та результат налаштування на сприймання музичних явищ, що виявляється у здатності до зосередження на їх звучанні та художньо-змістовій сутності. Музично-слухова увага виявляється у слуханні, виконанні музики та елементарній творчості, що сприяє аналізу звукової інформації, контролю та регуляції музичної діяльності в цілому.

Із музично-слуховою увагою великою мірою пов'язана ефективність музичної діяльності. У контексті нашого дослідження важливими є наукові висновки Н. Уейнбергера [7], згідно з якими навіть короткострокове музичне навчання збільшує число нейронів, які реагують на звук, а довготривале – посилює реакції нервових клітин, перенастроюючи їх таким чином, що деякі з нейронів стають надчутливими до звуків. Н. Уейнбергер стверджує, що в процесі набуття музично-слухового досвіду відбувається перенастроювання первинної слухової кори, яка бере участь у початкових процесах сприймання музики. В ній збільшується кількість клітин, наділених максимальною реактивністю до особистісно значущих музичних звуків. Це впливає на подальше перероблення музичної інформації у вторинних слухових ділянках кори та слухових асоціативних зонах, у яких відбувається перероблення більш складних характеристик (гармонії, мелодії, ритму).

Однією з умов актуалізації слухової уваги може виступати очікування слухачем певного музичного об'єкту в музичній діяльності, його готовність до сприймання. Підтвердженням цьому є дослідження вчених про те, що реакції головного мозку професійних музикантів суттєво відрізняються від реакцій немусикантів, у яких певні ділянки мозку особливо розвинені. Різні аспекти переробки музичної інформації пов'язані з діяльністю багаточисленних мозкових структур, одні з яких забезпечують сприймання музичних характеристик (наприклад, мелодії), а інші опосередковують розвиток емоційних реакцій. Розміри активних ділянок з переробки музики варіюються залежно від індивідуального досвіду та музичної підготовки людини [7].

Висновки вчених про те, що музичне навчання здатне змінити характер роботи нервових клітин, які беруть участь у початкових процесах музичного сприймання, так званих «музичних входів», а також перероблення мозком музичної інформації [7] дозволяють стверджувати важливість та необхідність розвитку слухової уваги особистості, яка займається музичною діяльністю.

Отже, якість та характер перебігу сприймання, виконання, творення, засвоєння музичних знань значною мірою зумовлюється рівнем розвитку музично-слухової уваги особистості. Знання психофізіологічних особливостей слухової уваги є необхідною умовою для формування даної якості у музикантів-виконавців та слухачів музики. Розуміння психофізіологічних основ слухової уваги виступає важливою умовою ефективного музичного навчання дітей та учнівської молоді.

Література

1. Линдсли Д.Б. Внимание, сознание, сон и бодрствование / Д.Б.Линдсли // *Нейрофизиологические механизмы внимания*; [под ред. Е.Д. Хомской]. – М.: МГУ, 1979. – С. 15 – 50.
2. Назайкинский Е.В. Звуковой мир музыки / Евгений Владимирович Назайкинский. – М.: Музыка, 1988. – 254 с., нот. (31) Вартанян И.А. Звук – слух – мозг / Инна Арамаисовна Вартанян. – Л.: Наука, 1981. – 176 с.
3. Найссер У. Теории восприятия / У.Найссер // *Психология внимания* [Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и В.Я. Романова]. М.: ЧеРо, 2005. – С. 640 – 649.
4. *Нейрофизиологические механизмы внимания: [хрестоматия]* / [под ред. Е.Д. Хомской]. – М.: МГУ, 1979. – 298 с.

5. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / А.Р. Лурия. – [4-е изд., стер.]. – М.: Академия, 2006. – 384 с.
6. Рябініна О.В. Феноменологія музики. Досвід концептуалізації: [монографія] / Олена Володимирівна Рябініна. – Х.: Харківський військовий ун-т, 2000. – 286 с.
7. Уэйнбергер Н. В чем секрет завораживающей власти музыки / Норман Уэйнбергер // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yugzone.ru/audio/music_mind.htm
8. Чуприкова Н.И. Как вывести психологию внимания из теоретического тупика / Н.И.Чуприкова // Вопросы психологии. – 2008. – № 5. – С. 13 – 30.

УДК 378.016:[78:159]

Лабунець В. М.

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ

В статье рассмотрены методические направления инструментальной подготовки будущих учителей музыки с позиции инновационных процессов. Выделена технология витагенного обучения, которая базируется на актуализации жизненного опыта личности.

Ключевые слова: инструментальная подготовка, будущие учителя музыки, инновационные процессы, методические ориентиры, витагенное обучение.

In the article the methodical direction of instrumental training of future teachers of music from the perspective of innovation processes. Obtained vitagenno technology training, which is based on the actualization of the life experience of the person.

Keywords: instrument training future teachers of music, innovative processes, methodical guidance, training vitagenno.

Модернізація української вищої освіти на інноваційних засадах є передумовою її інтеграції в європейський і освітній простори, що є методологічною основою розроблення сучасної освітньої стратегії і тактики розвитку освітянської сфери. Основними завданнями сучасних освітніх інноваційних процесів є: перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців мистецького профілю, що дасть змогу задовольнити можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити мобільність на ринку праці; підвищення освітнього й культурного рівнів суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя; запровадження в системі вищої освіти України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграцію у міжнародне наукове освітнє співтовариство.

Вищим педагогічним навчальним закладам належить ключова роль у становленні освітньої системи, оскільки саме тут задаються методологічні та змістовно-структурні параметри навчальних закладів усіх типів, формується педагогічне мислення і професіоналізм сучасного вчителя. Тому структура й зміст вищої педагогічної освіти є продукуючою моделлю вітчизняної освіти. Педагогічну інноваційну освіту доцільно розглядати як підсистему всередині освіти, що об'єктивно передуює її становленню і стан якої визначає якість у цілому [2, 11]. Педагогічна інноваційна освіта реалізується як професійно-особистісне становлення вчителя в процедурах оволодіння системним загальнокультурним знанням і способами його практичного використання.

З позиції вищезазначеного у процесі інноваційної виконавської підготовки майбутніх учителів музики доцільно керуватися системно-цілісним, аксіологічним, особистісним, квазідецентричним, технологічним, креативно-діяльнісним та акмеологічним підходами. Педагогічні підходи застосовується в сфері музично-педагогічної діяльності залежно від системоутворюючого фактора, який відіграє роль провідного у зміні або реформуванні освітньої сфери. Розроблена система наукових підходів спрямована на ефективну інноваційну інструментально-виконавську підготовку майбутніх учителів музики у процесі